

Kleinplastiek van Albert Jansz. Vinckenbrinck

Over de Amsterdamse beeldhouwer Albert Janszoon Vinckenbrinck (1604/5–1664/5) verscheen in *Oud-Holland* van 1887 een uitvoerig artikel door D. Franken¹, waarin vooral veel Amsterdamse archiefstukken over hem en zijn familie werden gepubliceerd, onder andere de uitvoerige beschrijving van diens boedel in 1665. Hoewel de schrijver een indrukwekkende lijst van veilingcatalogi opsomde, waarin werken van Vinckenbrinck worden genoemd, kon hij behalve de preekstoel in de Nieuwe Kerk te Amsterdam geen enkel ander beeldhouwwerk van deze beeldhouwer aanwijzen. Uit de boedelbeschrijving en de veilingcatalogi kon Franken al opmaken, dat Vinckenbrinck veel kleinplastiek heeft gemaakt met veelal mythologische, bijbelse en zelfs specifiek katholieke voorstellingen. Een aantal gesigeneerde kunstwerkjes kwam in de loop der tijd tevoorschijn. Het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst (een voorloper van de Afdeling Beeldhouwkunst en Kunstnijverheid en de Afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum) verwierf in 1876 een A.V.S. gemonogrammeerde *Rattenvanger* of *Rattengifverkoper*, die werd toegeschreven aan Albert Janszoon Vinckenbrinck.²

In 1942 kocht het Rijksmuseum een klein reliëf met *Job op de mesthoop* (afb. 1).³ De beeldhouwer maakte nog twee varianten van dit onderwerp: een verwant exemplaar kreeg het Stedelijk Museum 'De Lakenhal' te Lei-

den in 1950 in bruikleen van de Schilder- en Tekenacademie *Ars Aemula Naturae* (afb. 2)⁴, en een derde reliëf van groter formaat bevindt zich in Nederlands particulier bezit (afb. 3).⁵ De beeldhouwer heeft bij dit laatste reliëf behalve Job nog diens vrouw afgebeeld, die hem om zijn vertrouwen in God bespot. In de achtergrond ziet men een veelheid van details, gebouwen en een brug met figuurtjes erop. Op de voorgrond, rechts, ligt een kruiwagen, waar op het handvat Vinckenbrincks monogram 'A.V.' is aangebracht. Ook de twee andere reliëfs bezitten dit op dezelfde manier gesneden monogram. Welke van de drie reliëfs de in de boedelinventaris genoemde *Hiob op den mesthoop, gesneden als voren* (= van palmhout) is, kan niet worden uitgemaakt.

Van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam ontving het Rijksmuseum in 1950 een 'A.V.' gemonogrammeerd doodshoofdje met bijbehorend etuutje in bruikleen (afb. 4).⁶ Een groter doodshoofdje verwierf het Amsterdams Historisch Museum in 1977 (afb. 5).⁷ Het vertoont hetzelfde monogram als dat op de drie reliëfs met Job. In Vinckenbrincks boedelinventaris komt voor: *Een dootshoofdje, met een schouderbeentje en schinkeltje, gesneden als voren* (= van palmhout). Hetzelfde monogram komt ook voor op een groepje met *Adam en Eva*, dat het Museum für Kunst und Gewerbe te Hamburg in 1957 aankocht (afb. 6).⁸ In Vinckenbrincks boedelinventaris komen

Afb. 1. Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Job op de mesthoop*. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 2 (onder). Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Job op de mesthoop*. Stedelijk Museum 'De Lakenhal', Leiden.

prenten van Jacques Callot voor, die de meester als voorbeeld kan hebben gebruikt voor zijn beeldjes. Dat was een reden om de *Bedelaar met houten been* in de collectie van het Rijksmuseum toe te schrijven aan Vinckenbrinck (afb. 7).⁹ Vergelijking met andere menselijke figuren van Vinckenbrinck leidt er echter toe dit werkje niet langer als een voortbrengsel van deze beeldhouwer te beschouwen: het figuurtje is veel vlotter uitgebeeld en heeft andere lichaamsproporties dan Vinckenbrincks figuren. Bovendien ontbreekt het zo bekende monogram. Het bedelaartje komt ook voor in ivoor¹⁰ en zal eerder aan een Zuidnederlandse of Franse kunstenaar moeten worden toegeschreven.

Enkele jaren geleden kreeg het Rijksmuseum een palmhouten reliëfportretje aangeboden, dat uiteindelijk werd verworven door het Amsterdams Historisch Museum (afb. 8).¹¹

De voorgestelde draagt een met bont gevoerde brokaten mantel en heeft een grote, met pluimen versierde hoed op de krullende haardos. Op de borst hangt de (enigszins vereenvoudigde) keten met het Gulden Vlies. Links het bekende monogram 'A·B·'. De met inkt geschreven tekst op de achterkant van het medaillon laat ons weten wie de voorgestelde is (afb. 9). Er staat in 17de-eeuws schrift:

Hertoch Philipus graef van Hollant heeft getrouwt 's coninckx dochter heeft de stad Parijs genomen heeft de twist tusschen Brugh ende Gent neder geleijt hoeckx ende cabbelurs is gehult int jaer 1417 de dertichste graef ABrinck.

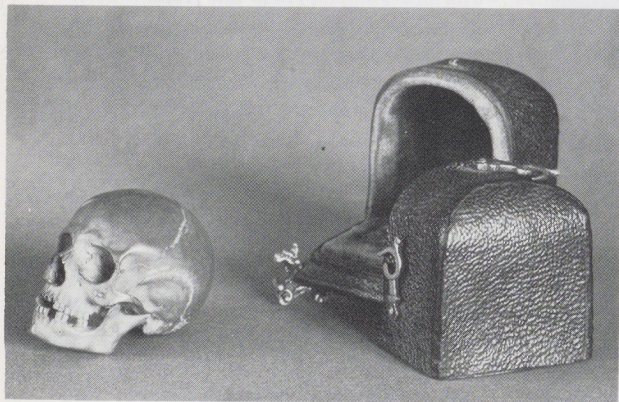
Het gaat hier dus om de afbeelding van Philips de Goede, hertog van Bourgondië (1396–1469).

In de beschrijving van de boedel van Vinckenbrinck komen verschillende portretjes van palmhout voor, waarvan wij aannemen, dat ze van zijn hand zijn:

Het conterfeytsel van de Cheurvorst van Saxen, gesneden als voren (= van palmhout; Augustus van Saksen? 1526–1586), *Het conterfeytsel van Ernestus, grave van Limburch, gesneden als voren* (misschien Ernest, aartshertog van Oostenrijk, gouverneur der Nederlanden, 1513–1595),

Afb. 3. Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Job op de mesthoop*. Particuliere collectie.

Afb. 4 (linksonder). Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Doodshoofdje met etui*. Rijksmuseum, Amsterdam. Bruikleen Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.

*Een conterfeytsel van een manstronie gesneden als voren,
Een conterfeytsel van een manstronie in peereboomenhout,*

De Hartoch van Brandenburg, uyt palmenhout gesneden (zonder twijfel Friedrich Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, 1620–1688),

De Coninck van Polen, gesneden als voren (= van palmhout).

In veilingcatalogi, opgesomd door Franken, worden nog als medaillonportretten van Vinckenbrinck genoemd:

Maximiliaan van Oostenrijk (nr. 18), Hendrik VIII van Engeland (nr. 20) en als nr. 19: *Een medaillon verbeeldende een mansportret, zijnde een borststuk, het hoofd bedekt met een hoed met pluimen, uitvoerig en fraai in palmhout.*¹²

Bij de laatste beschrijving denkt men direct aan het portretje van Philips de Goede. Alleen moet men dan het opschrift aan de achterkant niet hebben gekend. Was dat misschien afgedekt? De voorzijde van het por-

Afb. 5. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Doodshoofdje. Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam.

Afb. 6. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Adam en Eva. Museum für Kunst und Gewerbe, Hamburg.

retje wijst er op, dat er ooit een lijst omheen was gemonteerd, maar onbekend is of de achterkant daarmee was bedekt. Vergeleken met de handtekening van Vinckenbrinck op enkele notariële stukken¹³ is het niet uitgesloten dat het schrift op het portretje van Philips de Goede zijn handschrift is, maar het kan ook dat van een vroegere eigenaar zijn, al is dan de manier waarop Vinckenbrincks naam is geschreven nogal ongebruikelijk voor een buitenstaander. Als voorbeeld voor het portretje van Philips de Goede heeft de houtsnede gediend met

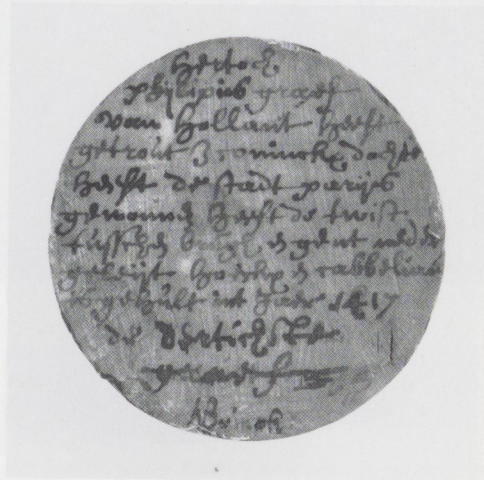
het portret van de vorst in P. Scriverius, *Beschrijvinge van Ovt Batavien met de antiquiteyten van dien. Mitsg. d'afbeeldinge ... der ... graven van Hollandt, Zeelant ende Vrieslant etc.*, Amsterdam bij Broer Jansz., 1646, of eenzelfde portret met een andere randversiering uit een vroegere uitgave van dit werk (afb. 10). Vinckenbrinck heeft alleen grote pluimen op de hoed van de graaf toegevoegd en de figuur is meer in profiel geplaatst. Het boekje van Scriverius komt niet voor in de uitgebreide boekerij van de beeldhouwer, die wordt beschreven in de boedelinventaris.

Afb. 7. Zuid-Nederland of Frankrijk, Bedelaar met houten been. Rijksmuseum, Amsterdam.

Die is bijzonder interessant voor de kennis van wat een beeldhouwer zoal aan werken bezat, waaruit hij zijn kennis putte. Uiteraard bezat hij Cesare Ripa's *Iconologia ofte uytbeeldinge des verstants*, verder een dick boek met printen daer veel Santen, ende franse beelden ende beesjes in zijn, *Het schilderboek van Carel van Mander*, *Ovidius int Duyts*, *De Sinnenpoppen van Roemer Visscher*, *De anatomie van Jacob van der Gracht* en nog veel meer. Als voorbeelden voor zijn portretten kan hij een boek van *verscheyde printconterfeytsels* en een boek van *conterfeytsels*, meest van Del-

Afb. 8. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Philips de Goede. Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam.
Afb. 9 (onder). Tekst op de achterkant van afb. 8.

phius (Willem Jacobsz. Delff, 1580–1638) hebben gebruikt.

Van de portretjes, genoemd in de boedelinventaris en de veilingcatalogi (voor zover de toeschrijvingen in de laatste zijn te vertrouwen) zijn er tot nu toe weinig tevoorschijn gekomen.

Het Rijksmuseum heeft nog een mansportretje in bruikleen, dat A.B. is gemonogrammeerd (afb. 11 en 12), door Lunsingh Scheurleer aan Vinckenbrinck toegewezen, maar door Leeuwenberg, vanwege het 16de-eeuwse uiterlijk van de voorgestelde,

Afb. 10. Philips de Goede uit P. Scriverius, *Bescrijvinge ... Mitsg. d'afbeeldinge ... der ... graven van Holland, Zeelant en Vrieslant etc.*, Amsterdam 1646. Foto: UB Amsterdam.

Afb. 11 (rechts). Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Medaillonportret van een onbekende man*. Rijksmuseum, Amsterdam.

Afb. 12 (linksonder). Monogram op afb. 11.

Afb. 13 (rechtsonder). Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Medaillonportret van een onbekende ridder van het Gulden Vlies*. Musée du Louvre, Parijs.

402 Philips de XXVI. Graef
Philips de XXVI. Graef,
 heeft gheregeert 31 Iaren.

Groot-mogend, wijse Vorst, O hoofd der Nederlanden,
 Ghy hadd' een beter ster' als Jaquelin u Nicht,
 Ghy bloeyde meer en meer, daer sy (laes) quam te schanden
 De Vrede quam door u, zijnde all' onmoe gheslicht.
 Met d'Ordre van het Vlies ghy 't Oorlogh hielt in banden.
 Philips

toegeschreven aan een Duitse kunstenaar, die hetzelfde monogram zou hebben gebruikt.¹⁴ De beeltenis van Philips de Goede bewijst echter, dat de beeldhouwer niet alleen tijdgenoten portretteerde. Er is geen enkele reden om aan het auteurschap van Vinckenbrinck te twijfelen. Het portretje is reeds genoemd bij Habich, *Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts*, uit 1929. Daar beeldt hij nog twee andere mansportretten af, eveneens voorzien van Vinckenbrincks monogram. Het eerste bevindt zich in het Louvre te Parijs (afb. 13).¹⁵ Het is een bijna frontaal geplaatste man met een grote baret en gekleed in een jas met een brede

Afb. 14. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Medaillonportret van een onbekende man. Staatliche Museen zu Berlin, Münzkabinett, Berlijn.

bontkraag. Hij draagt een dubbele keten met het Gulden Vlies op zijn borst. Het monogram $\cdot A \cdot V \cdot B \cdot$ is links onder, tegen de afsnijding, aangebracht.

Het andere portretje bevindt zich in het Münzkabinett te Berlijn (afb. 14)¹⁶ en laat een in profiel naar rechts gerichte man zien met een baret met een teruggeslagen klep en gekleed in een mantel met aangeplooid mouwen. Het bezit het randschrift DE.DODT.VS.DER.SVNDEN.SCHVLT. $\cdot A \cdot V \cdot B \cdot$ Volgens Habich zou dit portretje oversneden zijn. Hij kende het monogram van Vinckenbrinck nog niet en schreef de groep portretjes – op grond van het randschrift op het Berlijnse werkje – toe aan een kunstenaar in West-Nederduitsland.

Van geen van deze drie portretjes kon – ondanks intensief speuren – een voorbeeld in de prentkunst worden gevonden. Evenmin is bekend wie voorgesteld zijn, hoewel de geportretteerde van het Louvre een ridder van het Gulden Vlies is. Het portretje in Berlijn is enigszins afwijkend van stijl, zo ook het monogram, dat niet – zoals gebruikelijk – verdiept maar verheven is gesneden.

In 1989 kwam op de veiling van Christie in Londen een palmhouten reliëf ter tafel, met Christus, hangende aan het kruis tegen een achtergrond van de zeer verfijnd weergegeven ommuurde stad Jeruzalem (afb. 15).¹⁷ Het reliëf, dat in een waarschijnlijk niet con-

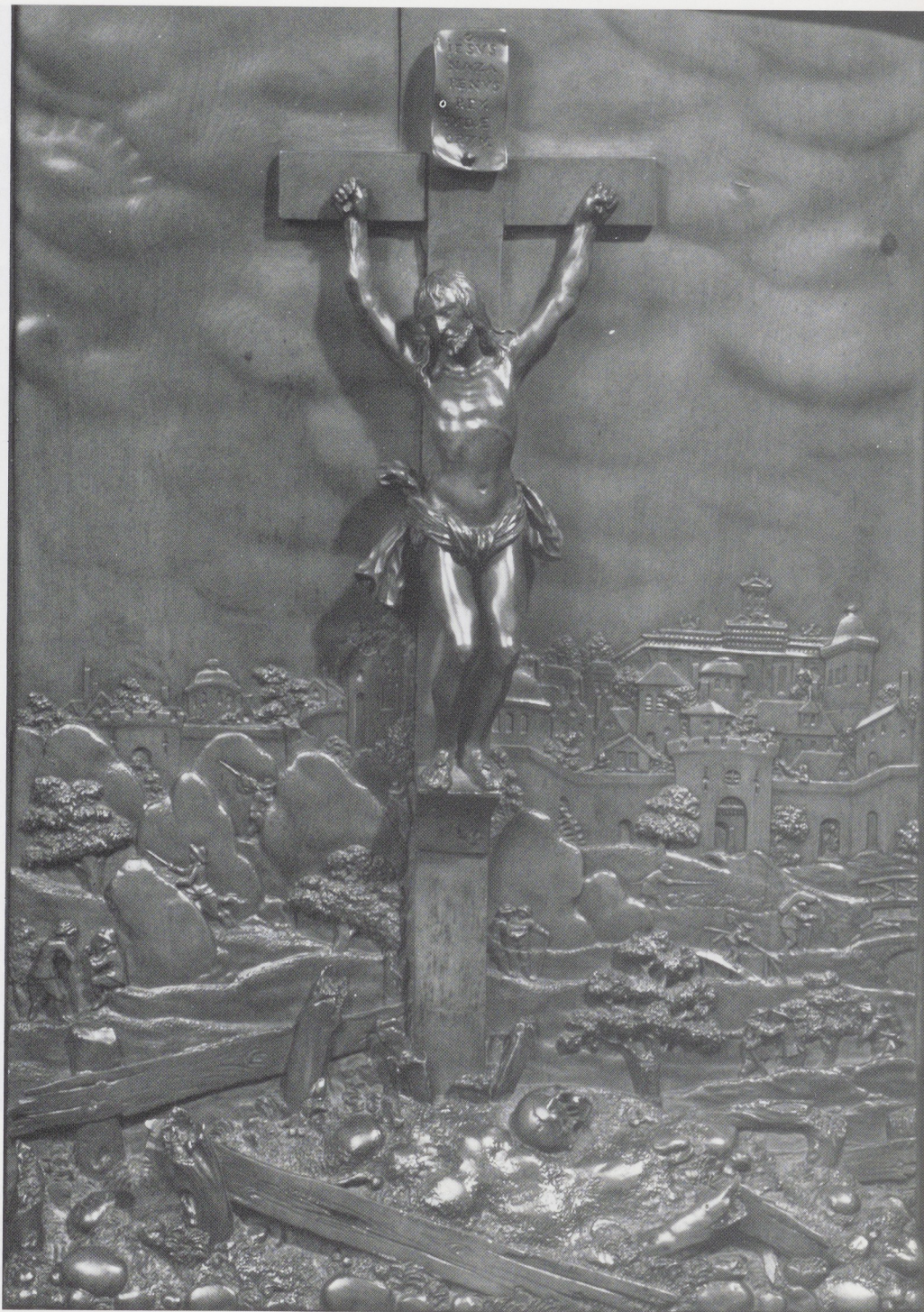
temporaire lijst is gevat, is zesentwintig centimeter hoog. Het beantwoordt precies aan de beschrijving van een beeldhouwwerk genoemd in de veilingcatalogus van de verzameling Pierre Loquet, Amsterdam 22 september 1783, onder nr. 91: *Een dito (= basreliëf) verbeeldende den Berg Golgotha met de stad Jeruzalem in 't verschiet, men ziet Christus hangen aan het kruis; alles is uitvoerig behandeld. h. 10, br. 7 duim, hout.* De hoogte, tien duim, komt overeen met de in de Londense veilingcatalogus genoemde zesentwintig centimeter. Het reliëf is waarschijnlijk ook hetzelfde als dat, genoemd in Vinckenbrincks boedelinventaris: *Noch een Christus aent Cruys met Jerusalem int verschiet, gesneden als voren (= van palmhout).* Uit dit reliëf komt duidelijk naar voren, dat Vinckenbrinck in het minutieus uitbeelden van een stad en landschap meer talent tentoon kon spreiden, dan in het weergeven van een iets grotere menselijke figuur, zoals men ook in de drie reliëfs met Job kan zien. De figuren worden vaak wat plomp en onhandig uitgevoerd. Het reliëf is links onderaan, op een steen, voorzien van Vinckenbrincks bekende monogram.

Het J. P. Getty Museum te Malibu kocht onlangs een waarschijnlijk Augsburgs kunstkastje¹⁸, waarvan een der zijden versierd is met twee ovale reliëfs, waarvan het ene *Lucretia* voorstelt (afb. 16) en het andere *Cleopatra* (afb. 17). Bovendien bezit het kunstkastje een deurtje met een rechthoekig reliëf met *Christus en de Samaritaanse vrouw* (afb. 18). In al deze vruchthouten reliëfs zijn de hoofdpersonen kleine figuurtjes in een zeer gedetailleerd uitgestoken landschap met architectuur, zo kenmerkend voor Vinckenbrinck. Hier ziet men de beeldhouwer op zijn best. Alle reliëfs dragen het monogram $\cdot A \cdot V \cdot B \cdot$. Het feit, dat reliëfs van de Amsterdamse beeldhouwer op dit kunstkastje, dat omstreeks 1630–40 kan worden gedateerd, voorkomen, laat zien hoezeer zijn kunstwerken werden gewaardeerd.

Alle tot nu toe genoemde kleinplastiek – op één na – is voorzien van het monogram $\cdot A \cdot V \cdot B \cdot$. Alleen de aan het begin van dit artikel genoemde *Rattenvanger*, die omstreeks 1660 is te dateren (afb. 19) draagt de signatuur

Afb. 15. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Christus aan het kruis. Particuliere collectie. Foto: Christie's, Londen.

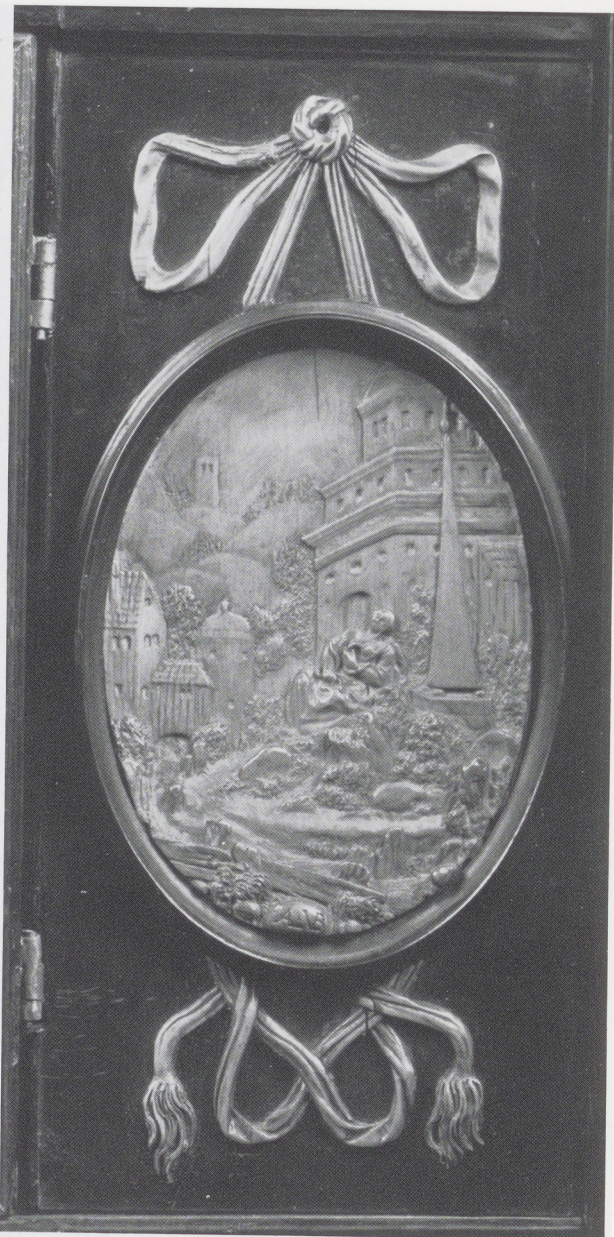
BK-2011-47

Afb. 16. Albert Janszoon Vinckenbrinck, *De dood van Lucretia*. J. Paul Getty Museum, Malibu.

Afb. 17. Albert Janszoon Vinckenbrinck, *De dood van Cleopatra*. J. Paul Getty Museum, Malibu.

A.V.S.¹⁹ Het vermoeden rijst, dat dit werk wel eens een voortbrengsel kan zijn van Vinckenbrincks zoon Abraham (1639–1686), die eveneens beeldhouwer was. De wat forser gesneden figuren zijn nogal verschillend van

die van de A.V.B. gemonogrammeerde werken. Ook andere, A.V.S. of A.V.F. gemonogrammeerde werken wijzen in die richting.²⁰ In veilingcatalogi worden veel werken in ivoor aan Vinckenbrinck toegeschreven.

Afb. 18. Albert Janszoon Vinckenbrinck, *Christus en de Samaritaanse vrouw*. J. Paul Getty Museum, Malibu.

Hoewel het bewerken van palmhout en ivoor door andere beeldhouwers wel werd gecombineerd, is tot nu toe niet één enkel gesigneerd of gemonogrammeerd werk van Albert Jansz. Vinckenbrinck in ivoor bekend. En hij

signeerde graag: op zijn beroemdste werk, de preekstoel van de Nieuwe Kerk te Amsterdam, heeft hij zijn naam en zijn monogram *A·V·* rijkelijk aangebracht. Op de zijden van de preekstoel zijn de werken van barmhartig-

Afb. 19. Abraham Vinckenbrinck (?), Rattenvanger. Rijksmuseum, Amsterdam.

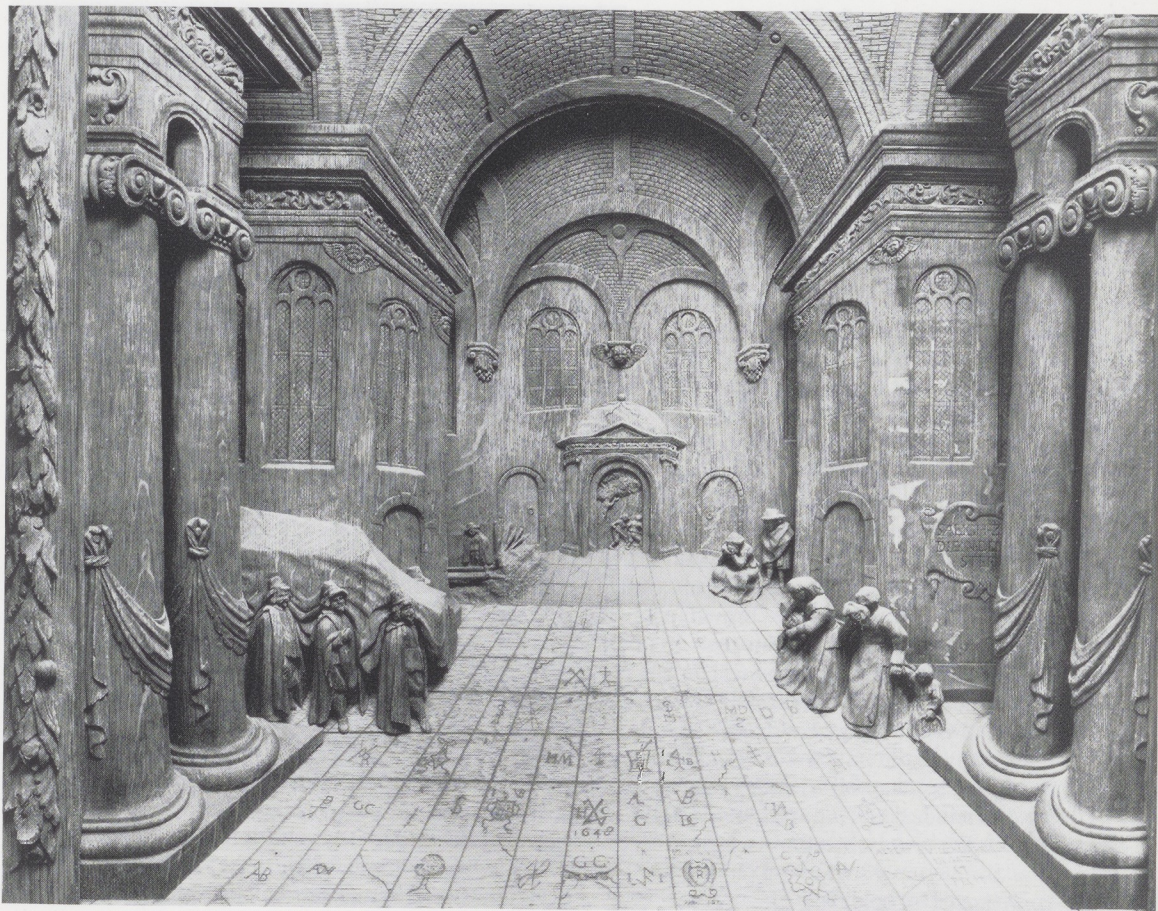

heid uitgebeeld. Op één ervan, *Het begraven van de doden* voorstellend, zien we op de vloer grafstenen. Rechts onderaan, over de breedte van drie zerken, staat, meegaande met het perspectief: ALBERT VINCKENBRINK INVENTOR ET FECIT, op andere stenen heeft hij met kennelijk plezier zijn monogram of gedeelten ervan gesneden alsof het het huismerk of de naam van de dode is (afb. 20). Deze preekstoel maakte Vinckenbrinck tot een beroemde Noordnederlandse beeldhouwer, wiens naam in grote letters op de voorkant van het in 1885 voltooide Rijksmuseum werd aangebracht.

Noten

- ¹ D. Franken Dzn., 'Albert Jansz Vinckenbrinck', *Oud-Holland* 5 (1887), pp. 73-92.
- ² J. Leeuwenberg en W. Halsema-Kubes, *Beeldhouwkunst in het Rijksmuseum. Catalogus*, 's-Gravenhage/Amsterdam 1973, nr. 251. Palmhout. Totale hoogte 30,5 cm.
- ³ *Ibidem*, nr. 249. Palmhout, h. 15,5 cm, br. 22 cm.
- ⁴ E. Pelinck, *Beschrijvende catalogus van beeldhouwwerken en boetseersels, wandtafelen en kussens, glasramen en drinkglazen, goud en zilver*, Leiden, (Stedelijk Museum 'De Lakenhal') 1951, nr. 24, inv. B. 595. Palmhout, h. 15,1 cm, br. 10,2 cm.
- ⁵ Leeuwenberg/Halsema-Kubes, *op.cit.* (noot 2), onder nr. 251. Palmhout, h. 22,5 cm, br. 32 cm.
- ⁶ Leeuwenberg/Halsema-Kubes, *op.cit.* (noot 2), nr. 250. Palmhout, h. 4 cm, etui van leer, h. 6,5 cm.
- ⁷ Kunsthandel Cyril Humphris, Londen (1969), veiling Christie's, Londen 18 juli 1977, nr. 104; Nijstad Antiquairs, Lochem/Amsterdam; in 1977 aangekocht door het Amsterdams Historisch Museum, zie *Jaarverslag* over 1977, p. 21. Palmhout, h. 9 cm.
- ⁸ *Jahrbuch der Hamburger Kunstsammlungen* 2 (1960), pp. 235-238. Palmhout, h. 21,3 cm.
- ⁹ Leeuwenberg/Halsema-Kubes, *op.cit.* (noot 2), nr. 252. Palmhout, h. 12,5 cm.
- ¹⁰ O.a. in 1974 bij kunsthandel Charles van der Heyden te Rotterdam, zie *Catalogus van de 26e Oude Kunst- en Antiekbeurs der Vereniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland*, Delft 1974, p. 169 met afb.
- ¹¹ Inv. BA 4083. Palmhout, diam. 5,6 cm.
- ¹² Veilingcatalogus verzameling Mr. Johan van der Marck, Amsterdam 25 augustus 1773, p. 183, nr. 10.
- ¹³ Testament van Vinckenbrinck en zijn vrouw, opgemaakt voor notaris L. Lamberti te Amsterdam op 20 november 1636 en een acte van 23 januari 1641 waarin hij voor notaris J. Qyrynen Spithof te Amsterdam verklaart geld te hebben ontvangen. Beide archiefstukken bevinden zich in het Gemeentearchief te Amsterdam.
- ¹⁴ Th. Lunsingh Scheurleer, 'Nieuws over den Amsterdamschen beeldhouwer Albert Vinckenbrinck', *Oudheidkundig Jaarboek* 13 (1946), p. 32, afb. 8; Leeuwenberg/Halsema-Kubes, *op.cit.* (noot 2), nr. 807. Palmhout, diam. 5,7 cm.

Afb. 20. Albert Janszoon Vinckenbrinck, Detail preekstoel met het begraven der doden. Nieuwe Kerk, Amsterdam. Foto: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

¹⁵ Georg Habich, *Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts*, Erster Teil, erster Band, erste Hälfte, München 1929, nr. 730, Musée du Louvre, Parijs. Palmhout, diam. 5,4 cm. T. LXXXVIII, nr. 3. Met dank aan drs. H. Buijs te Parijs voor het controleren van het monogram.

¹⁶ Habich, *op.cit.* (noot 15), nr. 731, T. LXXXVIII, nr. 4. Hout, diam. ca. 5,4 cm.

¹⁷ Veiling Christie's, Londen 4 juli 1989, nr. 60 met afb.

¹⁸ *The J. Paul Getty Museum Journal* 18 (1990), pp. 196 en 197, nr. 58. De reliëfs zijn gemaakt van vruchthout.

¹⁹ Zie noot 2.

²⁰ Verder de twee terracotta bedelaars met kinderen in het Hessisches Landesmuseum in Kassel en de twee bedelaars, eveneens van terra-

cotta in het Kasteel-Museum Sypsteyn te Loosdrecht (Lunsingh Scheurleer, *op.cit.* (noot 14), pp. 30–32, afb. 2–5) en het marmeren reliëf met Aeneas, Anchises en Julius in het Rijksmuseum (Leeuwenberg/Halsema-Kubes, *op.cit.* (noot 2), nr. 253).